

Híres kalandok, szerelmek, bűnesetek

A gyapjúutcai német színház tűzkatasztrófája

Amikor a német színészet megszűnt Magyarországon

A gyapjúutcai német színház a pesti német-ség utolsó fellelegvára volt. A hatóságok élénk protekciója mellett innen terjesztették német színészek a német kultúrát és ebben segítségükre volt Németország és főleg Ausztria minden színésze és minden színpadi szerzője. Valamikor híres társulat működött itt. Adele Sandrock, Willy Thaler, Josef Giampietro, Julius Wittels, Paula Löwe, Eugen Zitte, Theodor Menel voltak a gyapjúutcai színház tagjai és ha, az utolsó direktor: Stanislaus Lesser alatt egy kissé alább szállt is a színház nivója: a bécsi Burgszínház legjobbjai: Adolf Sonnenthal, Josef Lewinsky és Charlotte Walter mellett a Pesten is rendkívül népszerű Girardi gyakori vendégszerepléssel sietett a pesti német színház segítségére. És eljöttek a meiningeniek, hogy heteken át játszanak Magyarországon és itt játszották először a nagy bécsi operetteket: a *Cigánybárót*, a *Koldusdalkot*, *Bocaccio-t* és a többi; valamint: az Offenbach, Audran Lecoq- és Planquette operetteket is. A Népszínháznak örökös hára volt ezért a német színházzal és megtörtént egyszer, hogy Rákosi Jenő rendőri segédlettel vitte el a gyapjúutcai színpad sugójától a „Némiche” szövegkönyvét s tette ezáltal lehetővé a premiért, mert ugyanakkor a Népszínház is készült ennek az operettnak a bemutatására és ehhez elsőbbségi joga volt. A német színházat különösen pártfogolta *Edelheim-Gyulay* báró hadtestparancsnok, akinek a felesége: Kronau Friderika is tagja volt valamikor a gyapjúutcai német színháznak és erről a színpadról ment férjhez. Általában: a helyőrség tisztjei itt szereztek eltölteni estéiket és ezért a magyar színházban rajni ritka volt a katonatiszt.

A német színház már ezért is száka volt a pesti polgárság szemében. Amikor *Blahó* és *Pálmay* Ilka feltűnt a pesti színpadon, amikor a Népszínház kezdett megerősödni: egyre hangosabb lett a kívánság, hogy a német színházról meg kell vonni a koncessziót; erről azonban komolyan tárgyalni nem lehetett: a pesti német színészetnek hatalmas pártfogói voltak.

Először, 1889 december 20-án, délután 3 órakor kigyulladt a gyapjúutcai német színház és az égő néhány óra alatt teljesen leégett.

A színház története

Eppen másnap lett volna húsz esztendeje annak, hogy a gyapjúutcai színpadon megeseődött az első német szó. Az orfeumnak szánt hajlékot egy részvénytársaság jóvoltából foglalta el egy szedett-vedett színésztársaság, mely 1869. december 21-én kezdte meg előadásait egy azóta lomtarba került bécsi operettel: a *Blau Donau*-val. Azóta tömérdek válságon ment keresztül a színház s folyton cserélgette direktorait, míg végre Lesser Szaniszló igazgató vette meg mindentől. Tulajdonképpen nem is volt színház, hanem menedékháza a Németországban és Ausztriában megunt színészeknek, színésznőknek, akikhez néha-néha ellátogattak a bécsi színpadok nevezetességei. Ünnepe egyszer volt egy esztendőben, amikor Sonnenthal Adolf, az osztrák Burgszínház magyar szakmunkása, világhírű tagja, eljött egy-két előadásra. A tűzvész után három és két Sonnenthal-este volt másorra tűzre és előre el is adták volt már minden jegyet... Sonnenthalnak, hogy ne fáradjon el hiába „szeretett szülővárosába”, a tűzkatasztrófa estéjén sürgős táviratban üzenték meg a színház elpusztulását...

Az utolsó nap délelőttjén meg próba volt. Az estére kitűzött bűnözőt, a *Dummer August*-ot játszották el a félig megvilágított színpadon. Délben kivonultak a színészek és nem maradt az épületben senki, csak a két tüzőltő, meg családostul a portás. A tüzet délután 3 órakor vette észre a Gyapjú-utca felől egy arra járt rendőr, aki lekendevé futott át a Kálmán-utcai bejárat-hoz, hírt adni róla a portásnak. A házi tüzőltő a színpadon volt s nem láthatta a veszedelmet, mely a nézőtér elején támadt. De a gyapjúutcai ablakokból már akkor nagyban tödült ki a füst s a portás előbb odaszaladt, hogy meggyő-

ződjék, vajjon igazat mondott-e a hírhozó. Se-hogy sem akarta elhinni, hogy baj van a színházban, mert úgy tudta, hogy az inspekciós tüzőltő tíz perccel azelőtt járta be az egész épületet s minden rendben talált. Az ablakokból kiáradó füstfelhő láttára megnyitotta a vízesapokat és megforgatta a tűzjelzőkészüléket, mely három óra 17 perckor verte fel a tüzőltőságot. Akkorra már a házbeli tüzőltő is észrevette a tüzet és fel-lármázta a gépészeket, akik néhány perccel előbb mentek fel a színpadra, hogy megigazítsák a vas-függönnyt. A gépmester rögtön elrekesztette a színpadot a vasfüggönnyel, melynek éppoly szerencsétlen volt a szerkezete, mint a színház minden masinájának. Nehezen is járt, meg középpütt kötfelé válva, alulról és felülről egyszerre kellett eresztetni s hol az alsó, hol a felső csiga funkcionált rosszul.

Már a pénztáros is ott volt akkor az előcsarnokban s megérezve a füstszagot, rohant a portás lakására, ahelyett, hogy kinyitotta volna a gyapjúutcai bejárat. A tüzőrségek közül a VI. kerületbeli ért először a gyapjúutcai homlokzat elé, de mivel az ajtó be volt zárva, a parancsnok az elsőemeleti ablakokon akarta beküldeni embereit. Létrát támasztottak a főkapu fölé boruló vasernyőhöz, de az ablakokból oly sűrűen gomolygott ki a füst és a lángok is oly közel jártak hozzá, hogy bemenni nem lehetett. Hamarosan összerakták a tolóletrát s azon kapaszkodtak föl a második emelet középső ablakáig, ahol már könnyebb volt beférkőzni. Ott volt a páholyok folyosója s az elsőből bejutott tüzőltők rögtön láthatták, hogy a baloldali sarokban leégett a tűz. A légfűtőkészüléknek repedt meg a csőve s a folyosó alatt s az gyújtotta meg a sarok-páholyt.

Éljenezés és taps az égő színház körül

En akkor ötödikes kisdíák voltam. Csütörtöki nap volt, éppen szabadkézi rajzból jöttünk hazafelé, amikor a gyapjú-utca sarkán megláttuk az égő színházat. A gyapjú-utca helyén van most a Báthory-utca és ott, ahol most a *Kann* és *Heller* cég vasasboltja van: ott volt a színház főbejárata; a színpadi bejáró pedig a Kálmán-utcára nyílt. Pajtásaimmal ott ácsorogtam az utcán kora délutántól késő estig. Kemény téli nap volt; de nem fáztunk egy csöppet sem, mert a tűz pokoli hőjét terjesztett maga körül. Egy csomóban álltunk. *Vida* Jenő, *Krausz* Simon, *Medgyes* Alfaj, *Spiegel* Béla, akik egy iskolába jártunk akkor...

A színházéges híre — még mielőtt a tűzoszlopok magasra csapkodtak volna — bámulatos gyorsasággal elterjedt a városban s a teljes erővel megindult karácsonyi vásár következtében a Belváros utcáin hullámzott tömegek azonnal a Váci-utra kezdtek tödulni. Főnégykor már ezren meg ezren álltak a Váci-uton s a gyapjú-utca körül futó utcákban. A tüzőltőrségek messz-harsogó trombitaszóval egymásután megérkeztek s a csikorgó hidegben munkához láttak. A gé-szivattyút a gyapjú-utca sarkán állították fel, ugyanott még egy szivattyút működött, melyet katonák hajtottak, a harmadik szivattyút a színház háta mögött, a Kálmán-utcában dolgozott. A rendőrség, a kivonult Mollináry-ezred segítségével hátraszoritotta az óriási néptömeget s csak a lovasuti kocsiakat engedte közlekedni a Váci-uton végig. Ez is olyan lassan történhetett csak, hogy gyakran tíz-tizenöt lovasuti kocsi összetorlózott. Mi ott álltunk a sinek mentén: mellettünk rengeteg népség: főleg egyetemi hallgatók, akik — amikor már nyilvánvaló lett, hogy menthetetlen a színház épülete, — éljenezni és tapolni kezdtek. Amíg világos volt, csak a színpadával vegyes füst koválygott elő a színházból, de amint sötétedett, egyszerre megjelentek a lángoszlopok s a köröskörül álló házak nappali fényben ragyogtak.

A tüzőltők négyoldaltól támadták meg a dühöngő elemet. A Kálmán-utcai oldalra szolgáló ablakokat, létrán felmászva, betörték e az iroda és öltözőhelyiségekbe, megmentették azt, amit még lehetett. A nedves utcára rakásszám dobálták le a csiga öltözőket, parólkákat, trikókat, amelyeket a szomszéd házakban és bolokban helyeztek el. Kétségbeesve érkeztek színészek és színésznők és próbálták megmenteni az öltözőkben kosarakba gyömösölt ruháikat. Akik korán

érkeztek, még maguk is kihozhatták holmijukat. Később már csak a végtelen és sűrű füstön keresztül lehetett a felső felső öltözőkbe vergődni s ekkor már a tüzőltőség végezte a munkát. Közben féltelmes ruhával szakadt le a mennyezet középről a gázcsőllor s utána a vasfüggöny része is lezuhant. A színpadot valóságos lángtenger borította el egyszerre s a tüzőltőknek nem volt ott tovább maradásuk. Menekülniök kellett és még arra is alig jutott idejük, hogy felszedjék a lerakott tömlőket.

A Kálmán-utcán ezalatt halomra gyűltek a ruhatár darabjai, melyeket az emeleti ablakokból dobáltak le. A falhoz simuló telefondrótokon meg-megakadtak a lehajított trikók, köpenyek és női ruhák. A zongorát még nagynehezen lehozhatták a második emeletről az elsőre, de onnan már kötélen kellett lebecsátani. A Kálmán-utcára szolgált az igazgatóság irodája, amelyet vékony tüzfal választott el a színpadtól s fölötté az első emeleten volt a könyvtár. A második emeletet öltözőszobák foglalták el, amelyekből még idejekorán kiburozták a kosztümöket. Csak éppen a színpadi fegyverek pusztultak el, mert azok nehéz ládába voltak rakva s ki-horadásukra már nem volt idő.

Lent, a Váci utca sarkán puderos skatulyák, parólkák, nehéz selyemkendők és mindenféle színészöltözőbeli apróságom gázolt a tűzőrség. A ragyogó színpadi kellékek, koronák, kardok, kaszirozott gyümölcsök és sült csirkék ott hemperegtek a sárban és senki sem törődött velük.

Dühös ropogással terjedt a tűz s a szomszédos házak lakói nagy aggodalomban voltak. Mert a sok táplálékot nyert elem ugyancsak ostromolta a tüzfalakat. Tömpé zuhogással mekkédték a ház-szivattyút, a gőz-szivattyú pedig pokolban zakatolt. A feltűzött szorongással örökös katonaságnak ugyancsak sok dolga volt a kíváncsiakkal, mert minduntalan be akart hatolni valaki a szabadon tartott körbe: Egy fiatalember, bizonyos nevezetű *Reiner Franci*, fiatal újságíró, aki azóta *Rajna Ferenc* néven mint színpadi író, igazgató és újságíró aratott nagy sikereket: egy ablakon át jutott be az égő színházba és ott a legpokolosabb látványosságban volt része; akárcsak *Teleki Géza* gróf belügyminiszternek, aki egy tüzőltő-tiszt kalauzálása mellett ment fel a Kálmán-utcai kölépcsőn a színházba.

Fenn, a színpadon: fojtó pára, tüzes légcsapta meg a belügyminiszter, az újságíró és a tüzőltők arcát. A tüzőltők erősen álltak a hőségben, a füstben. Jobbról odalent a társalgó s a zongorázó-terem égett. Tégladarakok hullottak, ajtófal recsegett és a forróság tűrhetetlen volt. Itt járt-kelt a látványtól borzongó *Teleki Géza* gróf, a belügyminiszter. Rácsapott a hőség; a vezető tüzőltőtiszt egy kis ügyelőbiak kettős vasszárnyát kitérte előtte. A belügyminiszter szemé káprázott, arca elő emelte kezét, kulapján kopogott a téglá, perzselte a szilánk. Betekintett a tűz középbé.

— Még feljebb, kegyelmes uram! A padlás-ajtón, ha benéz, felülről láthatja az egész színházat.

De a padló recsegett alattuk, a társalgóterem tüze felesapkodott rájuk, a belügyminiszter elfődte arcát két karjával és nem érzett rá kedvet, hogy a pokoli füstben, e lángban feljebb hatoljon; visszavonult tehát és a tüzőltő örszobán keresztül kijutott a friss levegőre.

Akik följebb mentek, azok előtt szörnyű látványosság pompázott: az egész színház ott égett alattuk.

A roppant füstfellegek gomolyogva el-eltakarták a rettenetes látványt. Az égből semmit sem lehetett látni, hanem a forrongó, sziszegő, cikázó, tüzes szárnyakon röpködő lávázón ott recsegett, búgott, üvöltött a mélyben, alul.

Világosan ki lehetett venni a színpadot és külön a nézőteret. Kétoldalt a folyosók lobogtak. A színpad megszenezedett pallógerendái alatt a sülyesztő-pince rengeteg mélysége, egy tátongó tüzverem. Középen a leszakadt vasfüggöny-megmaradt izzó rudja. A páholyok peremén táncoltak a lángok. A második emelet balsarkából, ahonnan a tűz keletkezett, áramlott be a tűz a kohóba, élesztve, növesztve a látát. A karzatnak se híre, se hamva nem volt már. Feketén meredeztek az oszlopok az égnek. A páholyok peremén ide s tova, föl s le kuszták a szikrák. Két-

oldalt gyengén törtek be a vízsugarak; míg alulról egyre tödült, egyre gomolygott föl a láng és lovagolt az égő levegő a füst hullámain.

Az égő könyvtár

Egy-egy kukas kamocsából seregeteket elő a vérszínű, izzó, sötét, sötét szaladgált, a feldő sípók folyton szölkörkor a mentők jólismert kocsija kivonult, tüstént rémhírek támadtak. Azt mondták, hogy egy tüzőltő, aki fent szorult a második emeleten, a tetőről leugrott a kálmán-utcai kisudvarba. Ez azonban nem volt igaz. Valamint az sem, hogy egy másik tüzőltő a lángok közé zuhant. Összesen egy városi tüzőltőnek a kezét vágta el egy betört ablak üvege; emberéletben különben kár nem esett.

Öt óra tájban az önkéntes tüzőltők megjelentek a *Kann* és *Heller*-féle ház tetején, ahonnan egyenesen torkába láttak a tűznek és két hatalmas csigával a magasból megkezdtek az ostromot. Ekkor már az előcsarnok és a nézőtér izzó lángtenger volt s a vörösfényű füstfelhők az egész városrészt felett elterjedtek. A színpadok szinte a Dunáig elrepültek.

Óriásilag fellángolt a tűz, amikor a színházi könyvtárat elérte. A meggyulladt papírtömeg száz láb magasnyira febrődent a levegőbe s az egyes lapok, mint égőmadarak röpdöstek, szálltak szerte-széjjel. *Don Caesar de Basan*-ból *Don Caesar* égő szerepének egy foszlánya a *Vadász-utca*-ban szállt le s egy ott állott úr eltette em-lékül.

Legnagyobb volt a rémület a *Leidmann*-féle kender- és petróleum-raktárban, mely a Kálmán-utcában baloldali szomszédja volt a német színháznak. Mellette a lángtenger, felette a színpad ég, nagyon veszedelmes helyzet. A tüzőltőség megszűnt a raktár tetőn, míg a munkások petróleumhordókat az utcára hengerelték. Sikertült is távoltartani a veszedelmet.

A szűk Gyapjú-utca este olyan látványt nyújtott, mintha a pokol torka lett volna. Balról egy épülő ház állványai még szűkebbé tették az utcát, amely tele volt gözzel és füsttel. A szívatyúk dübörögtek, a fecskendőt húzó emberek káromkodtak, a tüzőltővek nyertettek és mindezt bevilágította az égő ház és néhány fánya vörös fénye. Egy-egy légáramlat szikratömeget zúdított alá az utca kíváncsi nézőire, akik különben bokáig gázoltak a pataként folydogáló vízben.

Pár órai erős munka után az oltásnak alig mutatkozott az eredménye. A tüzet fogott részeken mindennek el kellett pusztulnia: addig nem csillapult a veszedelem.

Aki utolsóinak hagyta el az égő színházat

A tűznél *Teleki Géza* belügyminiszteren kívül megjelent *Szapáry Gyula* gróf pénzügyminiszter, valamint *Török János* főkapitány és *Pekáry* főkapitányhelyettes, aki bejárta az égő épületet és utolsóinak távozott a színházból.

A német színészek kenyér, szerződés és — ruha nélkül maradtak. Az első adakozó *Podmaniczky Frigyes* báró volt, aki tízezer forintot juttatott nekik. *Schönecker* kisasszony, a bécsi *An der Wien* igazgatója, ezer forintot küldött

Az elegáns nő méltó partnere

csak úgy lehet, ha izléses és finom férfidivatszükségeit

Fényes Marcel

uridivat üzletében

szert be

VI, Teréz-körút 34

Ujvén leltári árak!

Párállan vásárlási alkalom!

SEZLONOK matracok ágybetétek legolcsóbban részletre is kaphatók. Képzőművészeti: VI, Jókai tér 9. sz. (Mozsár u. sarok)